

Ит сўзи салбий коннотацияга эгалиги боис, ижобий коннотацияли **оқ** аниқловчиси билан бирикканда ҳам барибир оғиздан чиқаётган гапларнинг ҳақоратли бўлганлиги сабабли салбий семалар касб этади.

Юқоридаги фразема Бао Хуннинг кўрсатишича хитой тилида ҳам мавжуд экан. Уларда “*gou xue ren tou*” **аўзынан ақ ийт кирип, көк ийт шығу** шаклида ишлатилар экан. Туркий тиллардаги каби, оғиздан ҳар хил ҳақоратли сўзларни ёғдирмоқ маъносини билдираар экан [7:84].

Е) географик объект мазмуни англашилади: *Ҳақыйқатында Сарығүлдің төркиниңде ҳеш ким қалмағаны туўры еди. Бәлким аталас ағайын-туўғанлары бар шығар. Лекин “ийт қыры”дай жерден бир көкиректен сүт емген ханаласың болмаса ким келсин!* (М.Нысанов).

Қорақалпоқ тилидаги “ийт өлген жер” фраземаси ҳам локал маънони билдириб, узокдаги, олисдаги ер, одамлар деярли бормайдиган макон маъносини

ифодалайди: *Жүз адым жердеги арнадан зордан суў әкелип жүргенде, булар ийт өлген жердеги көлден, суўлы кийими менен қалай жетти екен, пахырлар!* (А.Садықов)

Ж) пайт маъноси англашилади: *Айтымбетке ийт даўысы семген соң әкелип кеткен еки түйесин Әбдикерим сезип қалып, ҳүкимет есабына хатлатып жиберди* (М.Нысанов).

Хулоса сифатида таъкидлаш мумкинки, кўпчилик тилларда ит компоненти салбий – ёмон кўриш, ёктирмаслик, жирканч маъноларини ифодалайди. Фраземалар одамга нисбатан қўлланганда ҳам уларнинг хусусиятларини итга қиёслаш (итдай оч, итидан баттар кўрмоқ, ит қилмоқ, итнинг кейинги оёғи) натижасида салбий коннотация ифодаланади. Фраземалар сўз санъаткорлари томонидан мохирона фойдаланилиб, образнинг хусусиятларини таъсирчан, бўрттириб, ёркин акс эттиришга хизмат қилади.

Адабиётлар

1. Юсупова Б. Фразеологизмлерде хайўан атамаларының қолланылыўы/ Қарақалпақ тили фразеологиясының актуаль мәселелери. –Нөкис: Қарақалпақстан, 2011. – С.128.
2. Пахратдинов Қ., Бекниязов Қ. Қарақалпақ тилинің фразеологизмлер сөзлиги. –Нөкис: Қарақалпақстан, 2018. – С. 83-84.
3. Ешбаев Ж. Қарақалпақ тилинің қысқаша фразеологиялық сөзлиги. –Нөкис: Қарақалпақстан, 1985. –С. 88-89.
4. Айбарша Ислам. Лингвомәдениеттану: тіл мәдениет контексінде. –Алматы-Астана, 2004. –Б. 156.
5. Булгакова О.А., Денисова Э.С. Динамика функционирование зоолексем во фразеологизмах русского, китайского и теле-утского языков/Современные проблемы русистики. МКР-Барселона, 2018. ISBN 978-84-949838-0-1
6. Рахматуллаев Ш. Ўзбек тилининг фразеологик луғати. –Тошкент: Қомуслар Бош таҳририяти, 1992. – С.210.
7. Бао Хун. Специфика фразеологизмов в русском и китайском языках/Фразеология в контексте культуры. –М., 1999. – С. 305-310.
8. Фразеологический французско-русский словарь/ Сост. В.П.Гак, И.Мухина и др. –М., 1958.
9. Вайнштейн С.И. Мир кочевников центра Азии. –М., 1991.
10. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание. –М., 1996. –238 с.

РЕЗЮМЕ. Мақолада қорақалпоқ тилидаги зооним компонентли фраземалардан “ийт” компонентли фразема таҳлил қилинган. Маъно жиҳатдан бир неча мавзувий гуруҳларга ажратилган, қорақалпоқ миллий маданиятида мазкур хайвонга бўлган муносабат, шу орқали фраземаларнинг нутқдаги прагматик жиҳатлари ўрганилган.

РЕЗЮМЕ. В статье из зоонимных фраземных компонентов каракалпакского языка проанализирован компонент фраземы «собака». Смысл фраземы разделен на несколько тематических групп, изучено отношение к данному животному в каракалпакской национальной культуре, и тем самым выявлены прагматические аспекты фразем в речи.

SUMMARY. In the article, a phrase with the “yyt” component is analyzed from the phrases with the zoonym component in the Karakalpak language. The relationship to this word in the Karakalpak national culture, which is divided into several thematic groups, including the pragmatic aspects of idioms in speech, is studied.

QARAQALPAQ TILINDE GLYUTTONIYALÍQ DISKURLARDÍ IZERTLEWDÍŇ ÁHMIYETI

G.M.Nurlibekova – tayanish doktorant

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch soʻzlar: diskurs, matn, madaniyat, lisoniy omillar, nolisoniy omillar, lingvokulturologiya, pragmatika, glyuttoniya, glyuttonik diskurs, qoraqalpoq tili, millat madaniyati.

Ключевые слова: дискурс, текст, культура, языковые факторы, неязыковые факторы, лингвокультурология, прагматика, глюتونия, глюتونическая дискурс, каракалпакский язык, национальная культура.

Key words: discourse, text, culture, linguistic factors, non-linguistic factors, linguoculturology, pragmatics, gluttony, gluttonous discourse, the Karakalpak language, national culture.

Diskurs – pánleraralıq izertlewler teması esaplanıp, te-oriyalıq til biliminen tısqarı, kompyuter lingvistikası hám jasalma intellekt, psixologiya, filosofiya hám logika, sociologiya, antropologiya, etnologiya, ádebiyat, semiotika, tariyxatıw, ilahiyat, huqıq, pedagogika, awdarma teoriyası hám ámeliyatı, siyasat siyaqlı basqa diskurs penen baylanışlı pán hám izertlew tarawlarınıń da tiykarǵı úyreniw obyektı esaplanadı. Bul pánlerdiń hárbiri diskurstı úyreniwde ózine tán túrde qatnasadı.

Ótken ásirdiń 70-jıllarınan baslap tilshi ilimpazlardıń dıqqatı gápten úlkenirek birlikler sheńberine qaratıla basladı. Diskursqa qızıǵıwdıń baslanıwı áyne sol dáwirge tuwra keledi. Biraq, atamanı qollanıw tariyxı biraz eski: 1950-jıllardıń basında amerikalı tilshi ilimpaz Z.Xarris gápten úlkenirek tekst bólekshesin diskurs dep ataǵan. Francuz tilshisi E.Benvenist bolsa bul atamanı qarım-qatnas barısında sóylewdi ańlatıw ushın qollanǵan. Lekin, áyne 70-jıllarǵa kelip shet el tilshileri – U.Cheyf, V.Deysler, J.Grayms, T.Van Deykleriń izertlewleri diskurs talqısın ayrıqsha ilim jónelisi retinde qalıplestirdi [3:7].

Diskurs (francuzsha discourse; anglichansha discourse; latinsha discursus – keyinge-aldıǵa juwırıw; aylanba tá-

kırlanışlı háreket; sáwbet; sóylem) – ekstralingvistikalıq-grammatikalıq, social-mádeniy, psixologiyalıq hám basqa faktorlar menen bayıtılǵan izshil tekst; waqıyaǵa baylanışlı bahalanǵan tekst; maqsetli jámiyetshilik háreket retinde qabil etilgen adamlardıń óz ara tásiiri hám olardıń sanasınıń mexanizmleriniń (kognitiv barıslar) quramlıq bólegi retinde qabil etilgen sóylem. Sonlıqtan «diskurs» ataması, «tekst» atamasınan parıqlı túrde, janlı ómirge bolǵan baylanıslar tikkeley tiklenbeytuǵın áyyemgi hám basqa tekstlerge qara-ta qollanılmaydı, delinedi eń keń tarqalǵan táriyplerde [3:7-8].

Diskurs – bir waqıttıń ózinde hám tillik iskerlik barısı, hám onıń (iskerliktiń) ónimi esaplanadı. Solay etip, diskurs bul insanlardıń óz ara pikir almasıwı, baylanısı, bir-birine túrli maǵlıwmatlardı jetkeriwı, maǵlıwmatlardı jetkeriw ushın hárqıylı qurallardan paydalanıwı, eki sáwbetleske de túsiniikli bolǵan process diskurs delinedi. Diskurs di-alogiyalıq hám monologiyalıq kóriniste ushırawı múmkin. Pragmatikalıq ańlatpalar boyınsha diskurs ataması segiz túrli mánide ushırawı anıqlanǵan:

- 1) sóz alternativi;
- 2) frazalardan ólshemi boyınsha artatuǵın birlik;

- 3) sóylew jaǵdayı esapqa alınǵan halda pikirdiń adre-satqa tásiiri;
- 4) sáwbet;
- 5) sóylewde sóylewshiniń poziciyası;
- 6) tillik birliklerden paydalanıw;
- 7) pikirdiń jámiyetlik yaki ideologiyalıq sheklengen túri;
- 8) tekst payda bolıw shártlerin izertlewge arnalǵan teoriyalıq qurılımlar [2: 155].

Filologiya ilimleriniń doktorı, professor G.Odilova «Глуттоник дискурс асоцлари» atlı monografiyasında diskurstiń ulıwmalıq sıpatlamasını beriwde T.Van Deyk, V.E.Chernyavskaya, V.E.Kibrik, N.D.Arutyunova, V.I.Karasik, R.A.Karimova sıyaqlı ilimpazlardıń pikirlerin keltiredi [3:6-7]. Misalı: Diskurs – kommunikativ háre-kettiń jazba yaki awızeki verbal ónimi; Diskurs tekst penen birge onıń payda bolıwı hám qabıllanıwına tásir etiwshi lingvistikalıq emes faktorlardı óz ishine alǵan quramalı kommunikativ hádiyse; Diskurs – kommunikantlardıń sanasın óz ishine alǵan kommunikativ jaǵday hám sóylesiw barısında payda bolǵan tekst; Diskurs – sóylesiw jaǵdayına engen tekst; Diskurs – waqıya boyınsha alınǵan eks-tralingvistikalıq, pragmalıngvistikalıq hám basqa faktorlar menen birlestirilgen izshil tekst; Diskurs – belgili kognitiv hám tipologiyalıq tárizde shártli baylanıs mákanı ámelge asırılatuǵın kommunikativ hádiyse. Zamanagóy izertlewler kózqarası boyınsha diskurs quramalı kommunikativ hádiyse bolıp, tekstke qosımsha túrde onı túsiniw ushın zárúr bolǵan qosımsha lingvistikalıq faktorlardı (pikirler, dúnya haqqındaǵı bilimler, qabıl etiwshiniń maqsetleri, múnásibet-leri) óz ishine aladı.

Diskurs – sáwbet túri bolıp, ol janr sıyaqlı. Sóylew janrı – tipikalıq dúzilisi, tillik qurallardan paydalanıwdıń ózine tánligi, anıq adresat, belgili kommunikativ maqset hám in-formativlik, imperativlik, etiketlik sıyaqlı tárepleri menen ajralıp turıwshi sóylew túri esaplanadı. Hárqanday diskurs tekst, biraq hárqanday tekst diskurs emes [2:155].

«Diskurs» ataması lingvistika tarawında júdá kóp qollanılatuǵın atamaların birine aylanǵan. Tariyxıy jaqtan bul atama birinshi ret amerikalı tilshi Z.Xarristiń 1952-jıl járiyalanǵan «Discourse Analysis» (Diskurs talqısı) dep atalǵan maqalasında qollanılǵan. Diskurs bul sóylewshi hám tırlawshınıń óz ara pikir almasıw, bir-birine tásir kór-setiw maqsetinde tillik hám tillik emes qurallardan ózleri ushın eń ónimli, nátiyjeli hám qolaylı dep esaplaǵan kórinis hám túrden ámeliy paydalanıw barısı esaplanadı.

Diskurs sózine jáne bir túsiniq, latinsha «discursus» – dodalaw sózinen alınıp, sezimlik, tikkeley, intuitiv, yaǵnıy dodalaw talap etilmeytuǵın bilimnen parıqlı túrde, dodalaw arqalı payda bolatuǵın logikalıq dálil – dálilleniwshi bilim. Bul táriypte diskurstiń dodalaw, sáwbet qılıw mánisi alǵa súriledi. Basqa bir túsiniqte, latin tilindegi «dis» uzaqta mánisindegi prefiksten hám juwırıw mánisin beriwshi «cur-rere» ózeginen alınǵan.

Til biliminde diskurs bir gápten de uzıraq til birliğine qaratıladı. Diskurs keń tariyxıy mánilerdi jetkeriwde tildiń social jaqtan qollanıwı. Bul qollanıwıwdıń jámiyetlik sharayatlardı, kim hám qanday sharayatlarda qollanıw atırǵanı menen belgilenetuǵın til. Til hesh qashan neytral bola almaydı, sebebi ol biziń jeke hám jámiyetlik dúnyalarımızdı baylanıstırıwda izmet etedi.

Diskurs boyınsha izertlewler alıp barǵan Z.Xarris, N.Arutyunova, V.Grigoryeva, T.Van Deyk, V.Karasik, R.Karimova, A.Kibrik, V.Krasnıx, E.Kubryakova, M.Makarov, O.Mixaleva, L.Yorgensen, M.Chernyavskaya, V.Yakobson, A.Olyanich, I.Derjaveckaya, Sh.Safarov, G.Odilova hám basqa da ilimpazlardıń miynetlerin, pikir-lerin úyreniw arqalı diskurs ónelisiniń ele de keńeyiwine hám rawajlanıwına úles qosamız.

Diskurs haqqındaǵı sorawlarǵa juwap retinde V.M.Undricova, V.Z.Demyankov, V.V.Krasnıx, N.N.Mironova, E.N.Mishkurov, E.V.Sidorov,

N.B.Grabovskiy, A.A.Kibrik, V.I.Karasik, M.Stabs, P.Serio, M.L.Makarov, A.V.Olyanich, ózbek alımlarınan Ó.Q.Yusupov, N.Mahmudov, B.Mengliev, Sh.Safarov, L.Raupova hám t.b. alımlardıń kópshiligi diskurs ne, onıń túrleri qanday, komponentleri nelerden ibarat, ulıwmalıq sıpatlaması, táriypi, formalıq dúzilisi hám túrlerin anıǵıraq kórsetip beriwge háreket qılǵan.

Ilimpaz E.S.Kubryakova bolsa, -til bilimi pániniń házir-gi rawajlanıwı dáwirinde diskurstiń ulıwmalıq qabıl etilgen birde-bir táriypi joq, - degen pikirdi bildiredi.

Jámiyettegi hárbir tarawǵa tiyisli diskurslar bar. Bu-lardan glyuttoniyalıq diskursti izertlewdiń áhmiyeti haqqın-da f.i.d., professor G.Odilova bılay dep jazadı: Dúnya til bilimiń áhmiyetli máselelerinen biri tildiń belgili qatlam-larında ushıraytuǵın jeke diskurslardıń tillik, jámiyetlik, mádeniy, antropologiyalıq, semiotikalıq ózgesheliklerin úyreniwden ibarat. Sonday-aq, ádebiyat hám jámiyetlik-turmıslıq tarawlarda ushıraytuǵın diskurstiń qollanıw sheńberin izertlew keń úyrenilip atırǵan mashqalalardan esaplanadı. Glyuttoniyalıq diskurs belgili bir xalıq mádeni-yatı, ádebiyatı, jasaw tárizi hám jámiyetlik ómirinde áhmiyetli orın tutadı. «Glyuttoniya» sózi eski francuz hám orta anglichan tillerindegi *glutonie*, latinsha *gluttire* («jutıw») sózinen alınıp, bul sóz *gula* «tamaq» degen mán-i ańlatadı. «Glyuttoniya» sózi azıq-awqat barısın uýǵın halda, yaǵnıy onı tabıwdan baslap, yarım fabrikatlardı qayta islew hám qollanıwǵa jaramlı ónim tayarlawǵa deyin bolǵan basqıshlardı óz ishine aladı. Glyuttoniyalıq diskurs-lardıń tillik ózgesheliklerin izertlew, gastronomiyalıq ata-malardıń lingvokulturologiyalıq ózgesheliklerin úyreniw, millet turmısı, dúnyaqarası hám ádebiyattaǵı ornın bel-gilewde járdem beredi. Milliy mádeniyattı en jaydırıwda glyuttoniyalıq freymler hám arxetiplerdi qayta jaratıw máselesi júdá aktual [3:3-4].

Haqıyqatında da, xalıq óz turmıs tárizin dúnyaǵa tanıstırıwda, millet óz milliyligin hám mádeniyatın álemge kórsetip beriwde til quralınıń ornı úlken. Bir millettiń turmısına tán bolǵan milliy ózgesheligin basqa xalıqlarǵa da tanıtıwda onda qollanılatuǵın glyuttoniyalıq diskurslardıń da belgili úlesi bar. Olardı úyreniw hám izertlew arqalı tilimizdegi kóplegen glyuttoniyalıq sózlerdiń etimologiyasını da anıqlastırıw imkanına iye bolıwımız múmkin. Ondaǵı sózlerdiń semantikalıq talqısı hám olardıń denotatqa (sóylew bólekshesinde názerde tutılǵan tillik emes iskerlik obyektleri) qatnası bul denotatlarıń mádeniy-ekologiyalıq, tariyxıy-geografiyalıq sıpatlamasını tiklewge járdem beredi. Qálegen mádeniyattı qayta tiklew til bilimi, etnografiya, folklortanıw, arxeologiya hám mádeniyattanıw sherikliginde ámelge asırıladı.

Glyuttoniyalıq diskursti izertlew shet el til biliminde 1960 – 1970-jıllarda K.Levi-Stross, R.Bart hám M.Duglas izertlewlerinde etnomádeniyat mifologiyası hám din kózqarası jaǵınan úyrenilgen. Glyuttoniyalıq diskurs – jeytuǵın azıqlıqqa baylanıslı kommunikaciya barısında tildiń ózine tán ózgesheligin júzege shıǵarıw jollarınıń biri. Onı jew barısı milletlerdiń etnikalıq, diniy kózqaraslarınıń nátiyjesi bolsa, «awqat» sol millettiń gastronomiyalıq kommunikaciyasına tán bolǵan bir qatar semiotikalıq ózgeshelik, mánawiy birlikti ózinde jamlegen dominant túsiniq sıpatında tiykarǵı orındı iyeleydi [3:27]. Glyuttoniyalıq diskurstiń tillik táreplerin izertlew, tildiń gastronomiyalıq álem milliy tillik sáwlesin tereńirek ańlawǵa járdem berse, gastronomiyalıq álem haqqındaǵı kózqaraslar menen tanısw millettiń ómiri, turmıs tárizi, dúnyaqarası, mádeniyatı, kún kórisi, jasaw jaǵdayı, social ortalıǵı, ulıwma sol millettiń ruwxı haqqında da anıq kózqaraslar payda etiwge járdem beredi.

Hárbir xalıqtıń tilindegi glyuttoniyalıq diskursta belgili bir konceptler bar, olar sol millettiń mádeniyatı dárejesine deyin kóterilgen. Yaǵnıy, eń delikates taǵamı bola ma yaki tek sol xalıqta jetistiriletuǵın, basqa xalıqlar ushın áwesek, qunı júdá joqarı bir ónim bola ma, onı kórgeninizde yaki

jegenińizde, sol millettiń mádeniyatı, milliy maqtanıshı ekenligi belgili boladı. Mısalı, francuzlarda vino, italyanlarda pıca, spagetti, nemeclerde frankfurt kolbasaları hám bavariya pivosi, túrklerde kofe, ózbeklerde palaw, qaraqalpaqlarda júweri gúrtik, qazaqlarda beshbarmaq hám t.b. sıyaqlı. Hátteki, jámiyetimizdegi barlıq shańaraqtıń da ózine tán bolǵan delikates taǵamları boladı. Sonlıqtan, hár bir millettiń, xalıqtıń milliyligin sáwlelendiretuǵın, onı bir jerden ekinshi jerge tasıytuǵın belgili conceptler boladı. Al, olardı lingvokulturologiyalıq, lingvopragmatikalıq jaqtan izertlew bizge kóplegen mádeniyatımızdıń tıń negizlerin ańlawda járdem beredi. Nátiyjede milletimizdiń, xalıqtıń biybaha mádeniyatın dúnya sheńberinde bólişiwimiz, tarqatıwımızǵa bir imkan tuwadı. Sonlıqtan bul jańa jónelisti izertlew hám úyreniw áhmiyetli máselelerden.

Juwmaqlap aytqanda, f.i.d., professor Sh.Abdinazimov hám X.Tolibaevtıń miynetinde berilgen, -tildiń sırları

Ádebiyatlar

1. Abdinazimov Sh., Tolibaev X. Lingvokulturologiya. -Nókis: «Qaraqalpaqstan». 2020.
2. Ruziyeva N. Zamonaviy tilshunoslikda matn va diskurs talqini. // Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti. 2023. №1.
3. Одилова Г. Глюттоник дискурс асослари. Монография. -Тошкент: «Mumtoz soʻz». 2020.

REZYUME. Bu maqolada zamonaviy tilshunoslikda taraqqiy etayotgan diskurs tushunchasining matn tushunchasi bilan bogʻliqligi va farqli tomonlari dunyo tilshunoslarining fikrlari asosida yoritib berilgan. Oʻtgan asrning 50-yillaridan soʻng paydo boʻla boshlagan diskurs yoʻnalisining qoraqalpoq tilshunosligida oʻrganilishining dolzarb masalalari keltirilib, glyuttonik diskursni bevosita xalqning, millatning madaniyatiga bogʻlaydi. Glyuttonik diskurslarni oʻrganish orqali madaniyatimizning mavhum asoslarini ochish, koʻplab soʻzlarning etimologiyasini aniqlash va millat hayot tarzini, madaniy-maʼrifiy boyligini keng olamga koʻrsatish, tanishtirish va targʻib etish imkonini beruvchi vosita sifatida qaralib, dolzarb ahamiyatga egaligi asoslanadi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье на основе мнений мировых лингвистов освещается связь и различие между понятием дискурс и понятием текста, широко разрабатываемым в современной лингвистике. Представлены важные вопросы изучения направления дискурса в каракалпакском языке, которые стали появляться после 50-х годов прошлого века, напрямую связывая глюتونическую дискурс с культурой народа, нации. Через изучение глюتونической дискурсов отмечается как огромный инструмент, позволяющий раскрыть основы нашей культуры, определить этимологию многих слов, показать и представить всему миру жизнь, культурное и духовное богатство нации и обосновывает необходимость исследования.

SUMMARY. In this article, the connection and difference between the concept of discourse and the concept of text, which is widely developed in modern linguistics, is highlighted based on the opinions of world linguists. Important issues of the study of the direction of discourse in the Karakalpak language, which began to appear after the 50s of the last century, are presented, directly connecting the glutinous discourse to the culture of the people, the nation. Through the study of glutinous discourses, it is noted as a huge tool that allows us to reveal the foundations of our culture, to determine the etymology of many words, and to show and introduce the nation's life, cultural and spiritual wealth to the wider world, and justifies the need for research.

A.SAIDOV, D. YAXYOYEVA INGLIZCHA-OʻZBEKCHA-RUSCHA SOLIQ VA IQTISODIYOT ATAMALARI LUGʻATINING LINGVISTIK TAHLILI

Sh.S.Ruzimov – *tayanch doktorant*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: soliq, iqtisodiyot, affiks, transkripsiya, suffiks, prefiks, maʼnodosh, atama.

Ключевые слова: налог, экономика, аффикс, транскрипция, суффикс, префикс, синоним, термин.

Key words: tax, economics, affix, transcription, suffix, prefix, synonym, term.

Mazkur qoʻllanma soliq tizimi xodimlari kasbiy faoliyat jarayonida atamalarni tushunishda qulaylik yaratadi. Kasbiy maʼlumotlarning aksariyati rus, ingliz tillarida uchrashini hisobga olib mutaxassisga ushbu tillarni tushunishi, matn yoki muloqotdan zaruriy axborotni olishi dolzarb vazifadir. Lugʻat soliq sohasida tashqi iqtisodiy faoliyatlarda ishlatiladigan xodimlar xizmat vazifalarini ado etishda hamda yuridik va jismoniy shaxslarni tushinishda naf keltiruvchi atamalarni oʻz ichiga oladi.

A.Saidov va D.Yaxyoyeva tomonidan tuzilgan ushbu lugʻatda soʻzlar va soʻz birikmalari lugʻat tuzish anʼanasiga muvofiq alifbo tartibida berilgan.

Bosh soʻzning sinonimi ham bevosita yonida koʻrsatib oʻtilgan. Masalan, “actual cost (value)” bilan bir qatorda, aynan shu maʼnoni ochib beradigan “real value” birikmasi. Bu ikkala birikma ham oʻzbek tiliga “haqiqiy qiymat” deb tarjima qilinadi. Yana boshqa misollar keltiradigan boʻlsak, “Breach, default, fraud, violation, infringement, offense” kabi soʻzlarning barchasi bir turkumga mansub va oʻzbek tilidagi “buzish” soʻziga mos keladi. “Basic, chief” soʻzlari ham lugʻatda sinonim sifatida keltirilgan. Oʻrganuvchi soʻzlarning kontekstga mosini foydalanishi mumkin. “Cheque, check” soʻzlari ham bir soʻzning turli koʻrinishlaridir. Bu kabi sinonimlarni bir qatorda keltirish orqali lugʻat tuzuvchilar

adamzattıń tiykarǵı sırlarınıń biri bolıp qaladı. Óytkeni, ráwiyatlarda Jaratıwshı adamdı «alım» dep atap, perishtelerdiń oǵan bas iyiwin buyırǵanında, Adamnıń isimler ilimin biliwin názerde tutqan edi («Qissasi Rabǵuzy»). Eger biz til sırların asha alsaq, kóp ásirlik hám joǵalǵan bilimler ǵáziynesi ashıladı. Bizin maqsetimiz – til birligi ańlatatuǵın mádeniy «boyaw»dı kóre alıwǵa járdem beriw bolıp esaplanadı. Bul belgi tildiń ishki qurılısın sırtqı formaǵa baylanıstıra alıw múmkinshiligin beredi, -degen sheshimin joqarıdaǵı pikirimizdi dáhillew maqsetinde keltiremiz.

Diskursqa bolǵan qızıǵıw ótken ásirdiń 50-jıllarınan baslanǵan bolsa, qaraqalpaq til bilimine endi kirip kelip atırǵan baǵdarlardan hám bul boyınsha ele arnawlı izertlewler járiyalanǵan emes. Bul jaǵday da diskurstı, sonın ishinde milliy mádeniyatımızdı sáwlelendiriwshı glyuttoniyalıq diskurstı úyreniwge bolǵan eń tiykarǵı hám áhmiyetli sebeplerdiń biri.

bir mazmundagi soʻz va birikmalarni takrorlashning oldini olishgan.

Soʻz qoʻshish bu morfologik soʻz yasash turi boʻlib, unda yangi qoʻshma soʻz ikki yoki undan ortiq oʻzak yoki soʻzning qoʻshilishi bilan yasaladi.

Masalan: Handbook - Maʼlumotnoma - Справочник

Book-keeper - Hisobchi buxgalter - Бухгалтер [1:10]

Shunga oʻxshab iqtisodiyot sohasida koʻplab ingliz, oʻzbek, rus tillaridagi neologizmlar qoʻllanib kelmoqda.

Affiksatsiya yoʻli bilan yasalgan soʻzlarning yuqoridagi tillarda oʻxshashligi.

1. Suffiksalar yordamida: iqtisodiyot sohasida umuman olganda ingliz tilida kasb-hunarga oid soʻz yasashida ‘-er, -r, -ment, -ist’ suffikslari unumli hisoblanadi.

Masalan: Import + er = importer - import qiluvchi - импортер [1:34]

Pay + ment = payment - toʻlov - платеж [1:48]

2. Prefiksalar yordamida: Old qoʻshimchalarni qoʻshib soʻz yasash boʻlib, bu usulda neologizmlar yasash keng tarqalmagan.

Ensure - kafolat berish - гарантировать

Income – daromad - доход

Prepayment - muddatdan oldingi toʻlov - досрочный платёж [1:50].